

Лапаєнко С. В.,

УДК 027:004.7:37.011.3-051

канд. пед. наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу цифрових
технологій і комп'ютерного забезпечення,
Державна науково-педагогічна бібліотека
України імені В. О. Сухомлинського
НАПН України, м. Київ

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЦИФРОВИХ БІБЛІОТЕЧНИХ РЕСУРСІВ У РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА

Цифрова трансформація освіти істотно змінює характер професійної діяльності педагога: зростають обсяги інформації, прискорюється оновлення науково-методичного знання, розширюється використання електронних освітніх ресурсів, генеративного штучного інтелекту та мережевих сервісів. За цих умов професійна успішність визначається не стільки здатністю швидко отримати інформацію, скільки вмінням сформулювати інформаційну потребу, знайти релевантні й авторитетні джерела, критично оцінити їх, інтегрувати відомості з різних ресурсів, дотриматися норм академічної доброчесності та створити на цій основі власний якісний інформаційний продукт. Саме тому інформаційна культура педагога набуває значення наскрізної складової його професійної культури. У сучасних дослідженнях вона розглядається як інтегроване утворення, що охоплює не лише технічні вміння, а й орієнтування в інформаційному середовищі, пошук, відбір, критичний аналіз і комунікацію за допомогою сучасних засобів [3, с. 6–7; 4, с. 139].

Особливу роль у розвитку такої культури відіграють цифрові бібліотечні ресурси. Їх доцільно розуміти не як сукупність оцифрованих документів, а як організовану інформаційно-знаннєву інфраструктуру, що поєднує електронні каталоги, повнотекстові електронні бібліотеки, інституційні репозитарії, тематичні цифрові колекції, бібліографічні й реферативні бази, науково-аналітичні матеріали, віртуальні читальні зали, цифрові виставки, довідкові та біографічні ресурси. Оглядове видання ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського "Колекції цифрових освітніх ресурсів" систематизує українські й зарубіжні цифрові колекції та засвідчує їхню здатність підтримувати навчальну, наукову і професійно-самоосвітню діяльність педагогів [1]. Бібліографічний покажчик "Бібліотека в епоху цифровізації освіти і науки" демонструє розширення спектра електронних сервісів, технологій і форматів бібліотечної взаємодії в умовах цифрового освітнього середовища [2].

Інноваційний потенціал цифрових бібліотечних ресурсів полягає насамперед у зміні моделі роботи педагога з інформацією. Традиційний пошук за назвою чи автором доповнюється тематичною навігацією, розширеним пошуком за метаданими, повнотекстовим пошуком, використанням тезаурусів, предметних рубрик, ідентифікаторів, гіперпосилань і взаємопов'язаних колекцій. Унаслідок цього бібліотека виконує не лише функцію доступу, а й функцію інформаційного посередництва: допомагає структурувати інформаційний простір, зменшувати інформаційний шум і вибудовувати обґрунтовану траєкторію пошуку. Для педагога це означає перехід від випадкового "гугл-пошуку" до професійної інформаційно-пошукової поведінки, де запит уточнюється, джерела порівнюються, а критерії релевантності, науковості, актуальності та достовірності застосовуються усвідомлено.

Другий напрям інноваційного впливу пов'язаний із розвитком критико-аналітичного компонента інформаційної культури. Відкритість цифрового середовища одночасно створює можливості й ризики: поряд із науковими публікаціями циркулюють псевдонаукові матеріали, маніпулятивний контент, некоректні інтерпретації та згенеровані системами ШІ тексти з неперевіреними твердженнями. У цьому контексті бібліотечні ресурси є своєрідним середовищем довіри, оскільки формуються на засадах професійного відбору, бібліографічного опису, систематизації та ідентифікації джерел. Інформаційно грамотний педагог має вміти встановлювати авторство, походження і тип документа, перевіряти дату й контекст публікації, відрізнити первинні та вторинні джерела, зіставляти дані, простежувати цитування, оцінювати доказовість. Така логіка відповідає сучасному розумінню інформаційної культури як здатності не лише сприймати й використовувати інформацію, а й критично оцінювати її значення та вплив [4, с. 138–139].

Третій напрям пов'язаний із трансформацією цифрового ресурсу в дидактичний. Педагог, який володіє інформаційною культурою, не обмежується читанням знайденого документа, а здійснює його педагогічну інтерпретацію: добирає фрагменти відповідно до мети заняття, створює тематичні добірки, цифрові списки читання, кейси, проблемні завдання, візуальні й мультимедійні матеріали, рекомендації для самостійної роботи здобувачів освіти. Цифрові бібліотечні колекції дають змогу поєднувати сучасні наукові джерела з історико-педагогічними, культурними й біографічними матеріалами, забезпечуючи міждисциплінарність та контекстуальність навчання. У такій діяльності педагог переходить від ролі споживача інформації до ролі куратора й автора освітнього контенту, а бібліотечний ресурс стає інструментом проєктування освітнього досвіду.

Четвертий напрям стосується академічної доброчесності, авторського права та етики використання інформації. Цифрова доступність створює ілюзію вільного використання будь-якого контенту, тому важливо формувати в педагога навички коректного цитування, бібліографічного опису, розрізнення відкритого доступу і відкритої ліцензії, дотримання умов Creative Commons, відповідального використання генеративного ШІ та обов'язкової перевірки створених ним відомостей. Медіа- та інформаційна грамотність у трактуванні UNESCO поєднує роботу з інформацією, критичне мислення, цифрове громадянство, протидію дезінформації, розуміння алгоритмічних і технологічних впливів [6]. У цьому аспекті цифрова бібліотека може бути не лише джерелом контенту, а й навчальним середовищем для вироблення етичних моделей інформаційної поведінки.

П'ятий напрям інноваційного потенціалу цифрових бібліотечних ресурсів — підтримка безперервного професійного розвитку педагога. Доступ до тематичних колекцій, наукової періодики, дисертацій, методичних матеріалів, бібліографічних покажчиків і аналітичних оглядів дає змогу оперативно відстежувати нові дослідження, освітні технології та нормативні зміни. Це узгоджується з Європейською рамкою цифрової компетентності педагогів DigCompEdu, у якій робота з цифровими ресурсами визначена окремим напрямом професійної цифрової компетентності поряд із професійною взаємодією, навчанням, оцінюванням і підтримкою цифрової компетентності здобувачів освіти [5]. Отже, інформаційна культура педагога має формуватися не епізодично, а через постійну практику усвідомленого пошуку, оцінювання, упорядкування, використання й поширення професійної інформації.

Ефективність реалізації зазначеного потенціалу залежить від педагогічних та організаційних умов. Доцільними є: систематичне включення цифрових бібліотечних ресурсів у програми підготовки та підвищення кваліфікації педагогів; практико орієнтоване навчання стратегіям розширеного пошуку й роботі з метаданими; спільні освітні проекти педагогів і бібліотечних фахівців; створення персональних тематичних цифрових колекцій і бібліографічних менеджерів; виконання завдань на верифікацію інформації з кількох незалежних джерел; опанування принципів відкритої науки, авторського права та академічної доброчесності; формування навичок відповідального застосування інструментів ШІ. Важливо, щоб результатом такої роботи була не кількість опанованих сервісів, а здатність педагога самостійно організувати повний інформаційний цикл – від усвідомлення потреби до створення, представлення й критичного самооцінювання власного інформаційного продукту.

Отже, інноваційний потенціал цифрових бібліотечних ресурсів у розвитку інформаційної культури педагога виявляється у їх здатності одночасно

забезпечувати доступ до перевірених знань, формувати професійну пошукову поведінку, розвивати критичне мислення, підтримувати академічну доброчесність, стимулювати створення якісного освітнього контенту та забезпечувати безперервний професійний розвиток. Цифрова бібліотека в такому розумінні перетворюється з електронного сховища на активний елемент освітньої екосистеми та простір формування інформаційної зрілості педагога. Перспективним напрямом є розроблення моделей інтеграції цифрових бібліотечних колекцій із системами управління навчанням, персоналізованими освітніми середовищами та інструментами штучного інтелекту за умови збереження принципів достовірності, прозорості, етичності й пріоритету професійного судження педагога.

Список використаних джерел

1. Колекції цифрових освітніх ресурсів : оглядове видання / упоряд.: Н. О. Терентьева, В. В. Коваленко, Л. А. Романов, М. Л. Ростока ; наук. ред. А. Г. Гуралюк ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ : ФОП Ямчинський О. В., 2025. 200 с. DOI: 10.33407/lib.NAES.id/746529. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=43960> (дата звернення: 15.09.2026).
2. Бібліотека в епоху цифровізації освіти і науки : наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд.: А. І. Рубан, О. Є. Матвійчук, О. В. Вишняк ; наук. ред. Л. О. Пономаренко. Київ : ЯМЧИНСЬКИЙ О. В., 2025. 248 с. DOI: 10.33407/lib.NAES.id/747096. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=44647> (дата звернення: 15.09.2026).
3. Коломієць А. М. Інформаційна культура вчителя: дефінітивний аналіз. Культура і вчитель : зб. наук.-метод. праць / авт. колектив під кер. А. Б. Щербо. Вінниця : ВДПУ, 2006. Вип. 3. 16 с. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/items/3ce579e2-f3ed-4708-8e58-81f86e6cf017> (дата звернення: 15.09.2026).
4. Буткевич А. В. Формування інформаційної культури майбутніх педагогів. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2024. Вип. 214. С. 137–141. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-214-137-141>.
5. Redecker C. European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu / ed. by Y. Punie. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2017. 95 p. DOI: 10.2760/159770. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/scientific-activities/key-competences-lifelong-learning/digcompedu_en (accessed: 15.09.2026).
6. Grizzle A., Wilson C., Tuazon R. et al. Media and Information Literate Citizens: Think Critically, Click Wisely! Media & Information Literacy Curriculum for Educators & Learners. 2nd ed. Paris : UNESCO, 2021. 403 p. ISBN 978-92-3-100448-3. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377068> (accessed: 15.09.2026).